

УДК 336.71

Є. І. Невмержицький,
заступник директора Української міжбанківської асоціації
членів платіжних систем ЄМА,
старший викладач кафедри банківських інвестицій,
ДВНЗ "КНЕУ імені В. Гетьмана"

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ БЮРО І НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті визначено перелік підприємств різних галузей фінансової та іншої підприємницької діяльності, які можуть стати учасниками кредитних бюро і використовувати послуги кредитної звітності для управління ризиками в своїй роботі. Також розглянуто новий напрям діяльності бюро — надання рейтингу мікрокредиторам.

In the article the list of enterprises of different financial and other business activities is defined which can become credit bureau members and use credit bureau service for risks management in their work. There were also considered new way of credit bureau service as providing credit rating to micro finance creditors.

Ключові слова: кредитне бюро, кредитний ризик, мікро кредитори, кредитний рейтинг.

Key words: credit bureau, credit risk, micro creditors, credit ratio.

ВСТУП

Питання тенденцій розвитку кредитного бюро в Україні варто розглядати у відповідності з експертними оцінками міжнародних експертів Світового банку, корпорації Прагма, фонду USAID, спільними зусиллями яких за участю Асоціації Українських банків і місцевих консультантів було розроблено бізнес-план розвитку кредитного бюро [2] на 6 років. Створення кредитного бюро в Україні має широку підтримку серед приватних банків, Асоціації Українських банків, Асоціації кредитних спілок, Ліги страхових компаній, Української асоціації лізингу, роздрібного сектора і малих підприємств (МСБ). З цього приводу існує декілька незалежних ініціатив серед цих різних груп. Всі розуміють, що кредитне бюро: а) прямо сприяє економічному розвитку; б) збільшує доступ до кредитів споживачів і малого бізнесу; в) поліпшує управління ризиками в банках; г) веде до диверсифікації і нових банківських продуктів; д) є гарною діловою пропозицією, яка управляється і створена відповідним чином [2, с. 4]. Тож очевидним є факт щодо високої зацікавленості представників різних напрямів бізнесу в розвитку кредитної звітності і розуміння необхідності послуг кредитного бюро.

Активне формування в Україні інституту бюро кредитних історій розпочалося у 2003 році, коли не тільки стали проводити різноманітні конфе-

ренції та круглі столи на цю тему, а й з'явилися перші проекти профільного закону. Правда, знадобилося майже два роки додаткової доробки, аби законопроект "Про організацію формування та обігу кредитних історій" [4] було схвалено Верховною Радою.

Закон був прийнятий у червні 2005 року і вступив у силу з 29 січня 2006-го. Ним визначаються принципи формування та ведення кредитних історій, права їхніх суб'єктів, вимоги до захисту інформації, яка становить кредитну історію, а також порядок створення, діяльності та ліквідації БКІ.

У Концепції створення бюро кредитних історій зазначається, що бюро має одержувати звіти з публічних реєстрів, що існують в країні [11]. Тож необхідність цих даних для розвитку кредитних бюро є загально визнаною, усвідомлювалась на етапі започаткування індустрії кредитної звітності.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧ

Розглядаючи питання щодо тенденцій розвитку кредитних бюро, варто звернути увагу на статтю Девіда Рудмена "Нам потрібне публічне кредитне бюро на мікрокредиторів" [5]. Автор висловив цікаву пропозицію створення міжнародного публічного кредитного бюро, яке буде збирати, обробляти і надавати інформацію по фінансовим установам, які одержують інвестиції або фінансові ресурси для мікрокредитування. На його думку, якщо мікрокредитори зробили можливою світовою фінансову кризу, необхідно знайти шляхи попередження подібних повторень у майбутньому. Мікрокредитори беруть ресурси для своєї діяльності з різних джерел, обсяг їх кредитних зобов'язань зростає дуже швидко, як і проблемні кредити, що надають вони і ніхто не відслідковує цей процес до того часу, коли стає вже пізно. Для попередження проблем з ліквідністю мікрокредиторів їх інвестори повинні об'єднати зусилля і обмінюватись інформацією щодо фінансових зобов'язань мікрокредиторів через кредитне бюро. Хоча Девід Рудмен у зазначеній статті не дає відповіді на всі питання щодо створення і діяльності такого бюро, але він стверджує, що краще попереджувати виникнення нових "кредитних кульок", ніж спостерігати, як вони швидко лопаються, спричиняючи важкі наслідки для всієї фінансової системи. Річард Веб погоджується з Девідом Рудменом, що кредитне бюро може перешкодити зростанню випадків з кредитними кульками і його варто створювати [5].

Хав'єр Рейлі також погоджується з Девідом Рудменом, стверджуючи, що запропоноване кредитне бюро є цікавою пропозицією і раціональним шляхом до збільшення прозорості кредитної звітності індустрії мікрофінансування [5].

У даній роботі ми розглянемо шляхи розширення напрямів роботи кредитних бюро в Україні, враховуючи тенденції внутрішнього і світового кредитних ринків.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ми також поділяємо думку Девіда Рудмена про необхідність створення міжнародного бюро кредитних історій, яке буде накопичувати і надавати інформацію щодо мікрокредиторів, що буде сприяти попередженню виникнення кризових явищ, спричинених зростанням проблемної заборгованості при мікрокредитуванні. В цьому аспекті варто пригадати поточні проблеми України з масовими валютними кредитами, що видавалися комерційними банками на споживчі цілі приватним особам за рахунок зарубіжних позик. За наявності зазначеного бюро кредитних історій і необхідності надавати такої установи дані про стан кредитних портфелів мікрокредиторів, такої проблеми можна було б уникнути. Однак важливою складовою створення такої інституції є законодавче регулювання і відповідні міжнародні угоди, які необхідно вкласти для створення кредитного бюро по мікрокредиторам. Ми вважаємо, що створення такого бюро має ініціювати Світовий банк і провести обговорення порядку його діяльності серед країн-учасниць.

При визначенні тенденцій розвитку кредитних бюро важливо розглянути поточних і потенційних учасників бюро, для чого викремимо їх за напрямками діяльності:

1. Банки.

Майже всі великі українські банки, вже уклали угоди з кредитними бюро, але ще не стали їх активними учасниками, хоча велика кількість банків, враховуючи системні банки України, вже використовують послуги бюро в промис-

ловії експлуатації.

2. Кредитні спілки.

Національна асоціація кредитних спілок України (НАКСУ) виступила засновником МБКІ і багато її членів активно використовують послуги бюро. Ця асоціація поєднує більше 140 кредитних спілок, на які доводиться понад 50% кредитів, виданих кредитними спілками [10]. Три найбільших кредитних спілки не є членами НАКСУ й займають 40% ринку.

3. Лізингові компанії.

Підприємства сфери лізингу висловили інтерес до участі в кредитному бюро — як постачальників, так і користувачів інформації. Українське об'єднання лізингодавців нараховує біля 40 членів [12] і це спрощує спілкування з керівництвом і фахівцями лізингових компаній для розробки окремих продуктів кредитного бюро з урахуванням особливостей цієї діяльності. Зараз лізингодавці працюють з всіма основними бюро кредитних історій за тими самими правилами, що і звичайні кредитори.

4. Страхові компанії.

Ліга страхових організацій — АСО — поєднує 100 членів [9]. В Україні існують різні види страхових полісів і, виходячи із проведених інтерв'ю, 20% платєжів у секторі страхування транспортних засобів, наприклад, є фіктивними. Так і у статті А.В. Андрущенко зазначається: "Криміналізація сфери страхування є значною суспільною небезпечкою, оскільки ускладнює або блокує виконання його основних завдань, пов'язаних з формуванням страхових фондів, підвищенням економічної стабільності, обмеженням економічних ризиків, стимулюванням підприємницької ініціативи, збільшенням кредитоспроможності тощо [1]. Безперечно, співпраця з бюро і одержання страховими компаніями кредитних звітів при страховій діяльності як при видачі страхових полісів, так і, насамперед, при відшкодуванні страхових виплат значно зменшать можливість здійснення шахрайств при страхуванні.

Страхові компанії входять до засновників як ПВБКІ, так і МБКІ, обидва бюро можуть надавати послуги кредитної звітності для страхових компаній, але для активного залучення страхових компаній до використання послуг бюро з ними необхідно проводити велику роботу в робочих групах до складу яких будуть входити фахівці бюро і страхових компаній щодо розробки продуктів, які їм найбільш потрібні. На сьогоднішній день жодне кредитне бюро ще не надає страховим компаніям спеціально розроблені для них кредитні звіти.

5) Підприємства небанківського сектора

Підприємства небанківського сектора в Україні, як державні, так і приватні, які могли б стати учасниками Кредитного бюро, включають:

— Українські компанії телефонного зв'язку — "Укртелеком", Київстар, МТС, інші оператори мобільного зв'язку;

— Підприємства, які надають комунальні послуги;

— Будь які інші підприємства, що надають товари та послуги в кредит

Для зацікавлення і залучення вели-

кої кількості цих учасників необхідно встановити відповідну тарифну політику бюро кредитних історій, яка забезпечить доступність послуг бюро і надасть можливість передавати дані в бюро в ручну, шляхом заповнення певних форм, а не тільки в автоматичному варіанті, як це має місце зараз. Сьогоднішня тарифна політика ПВБКІ, яка передбачає високу абонентську плату для банків перешкоджає залученню цих підприємств до обміну кредитною інформацією.

До цього часу ні жодне бюро не розпочало роботу з підприємствами небанківського сектора і це зумовлено перш за все причинами технічного характеру і слабким розвитком комерційного кредитування.

Залучення перелічених до використання послуг бюро вимагає, також роботи з їх представниками і дуже важливим тут є маркетингові програми бюро і їх професійна роз'яснювальна робота серед потенційних споживачів їх послуг. Але найкращим чином просування послуг бюро може буде забезпечено лише успішним їх практичним використанням, що послужить прикладом для інших.

Банки та небанківські посередники при обслуговуванні клієнтів повсякденно стикаються з проблемою наявності системних ризиків загалом і кредитно-депозитних ризиків зокрема. При цьому постійною залишається потреба в отриманні достовірної фінансової інформації, витрати на пошук якої відповідно відображаються на вартості кредитних та інших послуг. Необхідними є уніфіковані бази даних про виконання і можливість виконання кредиторами та дебіторами своїх контрактних зобов'язань. Саме таку базу даних має кредитне бюро. Загалом роль кредитних бюро як установ інформаційного сервісу на фінансових ринках може проявитися повністю у тому випадку, коли вони реалізують себе як посередники між банками і небанківськими структурами, з одного боку, і між потенційними їх клієнтами — з іншого. Пошук нових клієнтів, надання пропозицій юридичного і більш широкого консультативного обслуговування може стати суттєвим функціональним додатком діяльності кредитного бюро.

Попри таку велику для початкових стадій розвитку ринку кредитних історій чисельність бюро, які одержали ліцензію в Україні (п'ять приватних кредитних бюро), відсутність дійсної популярності послуг бюро полягає в дуже слабкому досвіді кредиторів користуватися кредитною інформацією, а, з іншого боку, бази даних бюро ще не досить великі.

Міжнародний досвід свідчить, що лише роки через два від початку застосування бюро кредитних історій користування наявною в них інформацією в процесі кредитування стає природним, і кредитори усвідомлюють, наскільки послуги бюро спрощують і здешевлюють для них процедуру прийняття кредитних рішень, моніторинг наявних кредитів, стягнення боргів за кредитами тощо.

З часом популярність послуг кредитного бюро як серед кредиторів, так і серед суб'єктів кредитної історії буде зростати, тому дуже важливою складо-

вою якості послуг кредитного бюро стає швидкість надання кредитних звітів суб'єктам кредитної історії за допомогою можливості віддаленої ідентифікації суб'єкта кредитної історії. При написанні Закону "Про організацію формування та обігу кредитних історій в Україні" [4] та бізнес-плану щодо розвитку кредитних бюро було використано досвід керівника кредитного бюро Канади Джима Азіза, який був залучений в якості міжнародного експерта, який повідомив про спосіб віддаленої ідентифікації суб'єктів кредитної історії. А саме: суб'єкт, якому потрібен власний звіт, може зателефонувати до бюро з проханням надати йому його звіт. Працівник бюро задає йому декілька питань щодо інформації з його власної кредитної історії. Визначена кількість питань формується за допомогою комп'ютерної програми ці питання кожного разу нові і складаються з інформації, яку клієнт має пам'ятати. Наприклад, дівоче прізвище матері (дана інформація широко використовується для віддаленої ідентифікації держателів карток у бізнесі платіжних карток), адреса останнього або попереднього проживання, освіта і т.д. Треба зазначити, що даний спосіб є дуже ефективним і навіть не поступається ідентифікації за допомогою державного ідентифікаційного документа з фотографією, який можна підробити. Застосування такого способу ідентифікації суб'єктів в Україні навіть на перших етапах розвитку бюро буде дуже доцільним, бо зменшить витрати на надання кредитних звітів суб'єктам кредитних історій, дасть можливість встановити низьку плату за звіт (жива особа має право на отримання звіту безкоштовно згідно Закону лише один раз на рік [2]), що дасть можливість перевіряти кредитну інформацію про себе частіше і буде сприяти якнайшвидшому виправленню помилок у передачі інформації кредиторами.

При розгляді перспектив залучення до кредитної звітності підприємств, що надають комунальні послуги, варто звернутись до досвіду США, де комунальні підприємства проводять прибуткову діяльність і випускають ліквідні цінні папери, як це зазначено в дослідженні Майкла Декера, Стівена Девідсона і Тіфана Колна, від грудня 2007 року. Ліквідність і рейтинг цих цінних паперів визначається за допомогою кредитного звіту по муніципальним бондам який містить рейтингову інформацію трьох головних рейтингових агенцій — "Мудіс Інвестор Сервісез", "Стендард енд Пуерз" і "Фітч Рейтінгз" [3]. За своєю суттю дані агенції надають такі самі кредитні звіти, в даному випадку по муніципальним цінним паперам. Таким чином, ці рейтингові агенції також виконують функції кредитних бюро. Наприклад, агенція "Мудіс Інвестор Сервісез" має базу даних з детальною інформацією про тисячі боргових зобов'язань, які вона оцінює або надає їм рейтинг. Ця база включає дані по різним секторам економіки включаючи корпорації, фінансові установи і публічні фінанси. Агенція може надати рейтинг по всім акціям, які вона оцінює, а також історію рейтингу [6].

Агенції "Стендард енд Пуерз" [7] і

"Фітч Рейтінгз" [8] також займаються наданням рейтингу різним суб'єктам (завичай великим корпораціям і фінансовим установам), за допомогою чого інвестори визначають їх кредитоспроможність. Зазначені рейтингові агенції працюють на ринках більше 150 країн світу, мають довгу історію, наприклад "Стендард енд Пуерз" відзначила свій 150 річний ювілей [7], на підставі цього мають високий ступінь довіри.

Приймаючи до уваги те, що виключною діяльністю кредитного бюро в Україні згідно Закону "Про організацію формування та обігу кредитних історій" є збір, зберігання, використання інформації, яка складає кредитну історію [4], надання кредитних рейтингів, як зазначені рейтингові агенції, є також напрямком діяльності кредитних бюро бо цілком підпадає під зазначені Законом дії. Іншими словами, кредитний рейтинг може надаватись у вигляді кредитного звіту і бути окремим продуктом бюро. За своєю суттю кредитний рейтинг співпадає з поняттям скорингу або, як зазначено дане поняття в нашому Законі, "кредитним балом". Різниця полягає в тому, що кредитний бал стосується приватних осіб, а рейтинг — підприємств, фінансових установ, корпорацій або емітентів цінних паперів, хоча ці показники відображають рівень кредитоспроможності суб'єкта кредитної історії.

Що стосується залучення державних реєстрів у якості постачальників даних бюро, то варто зазначити, що на теперішній час майже всі бюро, що отримали ліцензію, використовують лише базу даних втрачених паспортів МВС. Успішне залучення інших, перелічених в роботі державних реєстрів потребує додаткового сприяння Міністерства юстиції України, НБУ, інших державних органів. Так, ще у серпні 2006, року коли перші бюро розпочали свою роботу, фахівці кредитного ринку відмічали необхідність залучення до співпраці з бюро державні реєстри і необхідність сприяння цьому державних органів, про що говорить Голова Міжбанківської Асоціації ЄМА Олександр Карпов: "Кабмін поки що не ухвалив постанову, яка регулює за наявності згоди суб'єкта кредитної історії (тобто позичальника) порядок передачі в бюро інформації з державних реєстрів (Мін'юст, МВС, ДПАУ). Це перешкоджає формуванню і наповненню баз даних бюро, фактичному початку їхньої роботи" [11].

ВИСНОВКИ

Для виходу зі складного економічного становища і подолаття наслідків фінансової кризи Україна потребує економічних перетворень, перш за все, в фінансово-кредитній сфері. Попередження виникнення проблемної заборгованості по кредитах має відбуватись не лише за рахунок збільшення вимог до застави, матеріального забезпечення кредитних зобов'язань позичальників і посилення вимог до резервування, що в кінцевому рахунку послаблює фінансові можливості позичальників, тим самим ускладнює повернення кредитів, а за рахунок більш жорстких правил — до визначення кредитних ризиків. Для цього необхідно посилити вимоги до користування кредитною звітністю кредиторів і активізувати діяльність кредитних бюро. Велике зна-

чення має професійний рівень співробітників бюро, який треба постійно підвищувати для розробки і надання нових послуг бюро, таких як віддалена обробка заявок на кредит, оцінка кредитоспроможності позичальника на підставі інформації кредитного звіту, залучення до бюро нових учасників.

Необхідно відзначити й зрозуміти, що, виходячи з попереднього міжнародного досвіду й результатів зустрічей на Україні, одержання приватної інформації про клієнтів — нелегкий процес. Очікування повинні бути досяжними й реалістичними. Дуже важливим моментом є наявність діяльних власників кредитного бюро, які активно залучені в процес на перших етапах. Утримання мотивованого персоналу кредитного бюро буде складним завданням, але його можна буде вирішити, досягши успіху в одержанні інформації про клієнтів від банків учасників.

Досвід показує, що після прийняття необхідних законодавчих актів саме одержання інформації є найбільш складним елементом у побудові бази даних кредитного бюро. Накопичення кредитної інформації в базу даних бюро має бути головною складовою маркетингової стратегії і являти собою безперервний процес.

Найбільш ефективним способом вирішення цієї задачі є використання послуг кредитного бюро як фінансовими установами, що видають кредити, так і підприємцями, що надають товари та послуги в кредит. Масове, а краще — обов'язкове використання кредитної звітності, закриття можливості кредитування для споживачів кредитів, що мають прострочену заборгованість, а також для шахраїв з кредитними ресурсами. Досягнути цього можливе лише за умов широкого обміну кредитною інформацією за допомогою кредитних бюро. НБУ сприяє розвитку кредитної звітності через стимулювання використання послуг кредитних бюро шляхом ставок обов'язкового резервування. Збільшуються обсяги надання товарів та послуг в кредит і торговими підприємствами, які згідно Закону також можуть бути членами кредитних бюро, але для них ще не застосовуються засоби державного впливу на стимулювання використання кредитної звітності торговими підприємствами, що надають товари та послуги в кредит.

Робота кредитних бюро спрямована на створення в країні конкурентного ринкового середовища, в якому добросовісні позичальники мають переваги перед недобросовісними.

Таким чином, ми можемо виокремити шість основних напрямів активізації діяльності кредитних бюро в Україні:

1. Залучення нових учасників до користування послугами бюро, а саме: страхові компанії; телекомунікаційні компанії; підприємства комунальних служб; суб'єкти підприємницької діяльності, що надають товари чи послуги в кредит.

2. Залучення державних реєстрів у якості постачальників даних бюро.

3. Активізація використання послуг кредитних бюро кредиторами, які вже користуються послугами бюро і залу-

чення нових професійних кредиторів.

4. Активізація суб'єктів кредитних історій щодо користування своїм законним правом щодо одержання кредитного звіту про себе один раз на рік безкоштовно, а також зацікавлення їх у використанні інших послуг бюро.

5. Налагодження обміну інформацією між кредитними бюро на комерційній основі.

6. Узгоджена робота таких державних органів, як Міністерство юстиції України, НБУ, Держфінпослуг, Міністерство фінансів України, а також представництва Світового Банку в Україні, щодо стратегічного розвитку кредитної звітності в Україні

Література:

1. Андрущенко Л. В. Окремі прояви організованої злочинності у сфері страхування зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс] / Л. В. Андрущенко // Електронний журнал, 2007. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/bozk/2007/15text/g15_19.htm
2. Бізнес план кредитного бюро [Електронний ресурс] / USAID, АУБ. — Київ, 9.08.2005. — Режим доступу: pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADF668.pdf
3. Декер М. Дослідження "Кредитних звітів по муніципальним бандам" [Електронний ресурс] / Майкл Декер, Стівен Девідсон, Тіфані Колн. Сайт Асоціації індустрії цінних паперів і фінансових ринків (SIFMA), грудень 2007. — Режим доступу: www.sifma.org/research/pdf/muni-credit-report07q2.pdf
4. Про організацію формування та обігу кредитних історій: Закон України від 23 червня 2005 № 32. — Режим доступу: <http://zakon.nada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2704-15>
5. Рудмен Д. Нам потрібне публічне кредитне бюро на мікро кредиторів [Електронний ресурс] / Девід Рудмен. Блог Девіда Рудмена. Центр Глобального розвитку, 27 березня, 2010. — Режим доступу: http://blogs.cgdev.org/open_book/2010/03/we-need-a-public-credit-bureau-for-microcreditors.php
6. Сайт агенції "Мудіс Інвестор Сервісес" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.moody.com/ri/login.asp>
7. Сайт агенції "Стендард енд Пуерз" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.standardandpoors.com/home/en/us>
8. Сайт агенції "Фітч Рейтінгз" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.fitchratings.com/index_fitchratings.cfm
9. Сайт Ліги страхових організацій України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uainsur.com/>
10. Сайт Національної Асоціації кредитних спілок України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.naksu.org/index.php?id=association>
11. Сайт Української Міжбанківської Асоціації членів платіжних систем "ЄМА", Концепція створення в Україні бюро кредитних історій. — Режим доступу: <http://ema.com.ua/>
12. Сайт Українського об'єднання лізингодавців [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.leasing.org.ua/ua/chleni/>

Стаття надійшла до редакції 12.05.2010 р.